

IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH JARAYONIDA KADRLARDA TADBIRKORLIK QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MOHIYATI

Jumayev Shobrik Shobaxronovich

Buxoro Osiyo Xalqaro universiteti iqtisod yo'nalishi magistri

+998939 007 68 69 shobrikjumayev@gmail.com

Annotatsiya: *Mamlakatimizda iqtisodiy tizimni qayta qurish boshidanoq bozorning uzviy qismi sifatida kichik biznes sektorining shakllanishi bilan bog'liq edi. Bozor munosabatlarini kichik korxonalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Zamonaviy sharoitda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash uchun o'qituvchidan ta'lim jarayonida bo'lajak mutaxassisning kasbiy faoliyatini modellashtirish, o'quvchilarning mustaqil va ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etish, muammoli ta'limning faol usullarini o'zlashtirish qobiliyati talab etiladi.*

Kalit so'zlar: *muqobil ta'lim, biznes ta'limi, modulli o'qitish.*

Аннотация: *С самого начала перестройка экономической системы в нашей стране была связана с формированием сектора малого бизнеса как составной части рынка. Рыночные отношения невозможно представить без малых предприятий. Для подготовки конкурентоспособных специалистов в современных условиях педагогу необходимо умение моделировать профессиональную деятельность будущего специалиста в образовательном процессе, организовывать самостоятельные и научные исследования студентов, овладевать активными методами проблемного обучения.*

Ключевые слова: *альтернативное образование, бизнес-образование, модульное образование.*

Annotation: *In the same way, the economic restructuring of the system in our country was connected with the formation of a good business sector and a component part of the market. Rynochnye otnoshenia nevozmojno predstavit bez malykh predpriyatiy. Dlya podgotovki konkurentosposobnykh spetsialistov v sovremennykh usloviyax pedagogu neobhodimo umenie modelirovat nuyu deyatelnost budushchego spetsialstva v obrazovatelnom protsesse, organovyvat self-standing and nauchnye issledovaniya studentsov, ovladevat active methods problemnogo obucheniya.*

Key words: *alternative education, business education, modular education. льное образование.*

Hozirgi zamonning eng muhim muammolaridan biri bu rus madaniy tadbirkorligini shakllantirish, uning paydo bo'lishi, mavjudligi va rivojlanishi mexanizmini ta'minlashdir.

Kichik biznesning tadbirkorlik tuzilmalari iqtisodiyotning tabiiy yo'ldoshlari bo'lib, moddiy va mehnat resurslaridan to'liq va samarali foydalanishga qaratilgan.

Kichik va o'rta korxonalar investitsiya qilishda yuqori darajadagi tavakkalchilik, qo'l mehnatining katta ulushi, o'zgaruvchanlik tufayli yirik monopol kapital ularni qoldiradigan sohalarda tovarlar ishlab chiqaradi, xizmatlar ko'rsatadi. Talabga ega va noan'anaviy boshqaruv qarorlarini talab qiladi. Kichik firmalar muhim sanoat tajribasiga, katta texnik imkoniyatlarga, moslashuvchanlik va moslashuvchanlikka ega, ular innovatsiyalardan manfaatdor, bozor va mijozlarga yaqinroq.

Mamlakatimizda iqtisodiy tizimni qayta qurish boshidanoq bozorning uzviy qismi sifatida kichik biznes sektorining shakllanishi bilan bog'liq edi. Bozor munosabatlarini kichik korxonalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bunday vaziyatda madaniyatli tayyorlashga alohida o'rin beriladi ma'lum darajada kasbiy, iqtisodiy, huquqiy bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lgan tadbirkor. An'anaviy tarzda tashkil etilgan ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyati uning monologligi, yaqinligi va imperativligidir.

Muqobil ta'lim tizimi o'qituvchi va talaba o'rtasidagi ochiq muloqotda amalga oshiriladigan "ishlab chiquvchi" ta'lim strategiyasining taktikasi, texnikasi va usullarini keng qo'llashga qaratilgan, o'rganish o'z-o'zini rivojlantirish uchun sharoitlarni ta'minlaydigan noyob jarayon sifatida tushuniladi. Rivojlanish, o'z-o'zini tarbiyalash. O'qituvchining shaxsiyati va talabaning shaxsiyati bu erda ularni tashkil etish va yakuniy natija uchun teng mas'uliyat bilan ushbu jarayonlarda teng sheriklar pozitsiyasidan harakat qiladi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish tadbirkorlik tuzilmalari rahbarlari oldiga milliy iqtisodiyotning nodavlat sektorida kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlashni tashkil etish va mazmuniga nisbatan prinsipial yangi talablarni qo'ymoqda. Bozor munosabatlari rivojlanishining hozirgi bosqichida tadbirkor kadrlar malakasi, tajribasi va madaniyati, inqirozga o'tish davri qiyinchiliklari tufayli yuzaga kelgan xavfli vaziyatlarda ishlashning psixologik barqarorligi yo'q. Bunday vaziyatda madaniyatli tayyorlashga alohida o'rin beriladi ma'lum darajada kasbiy, iqtisodiy, huquqiy bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lgan tadbirkor. Bu holda o'quv jarayoni asosan ma'lum shaxsiy xususiyatlarning berilgan va mavhum standartlarga muvofiq va taqqoslangan holda rivojlanishini ta'minlaydigan faoliyat sifatida qaraladi. Bu jarayonda etakchi va hal qiluvchi bo'g'in o'qituvchining shaxsiyati bo'lib, talabaga passiv, bo'ysunuvchi rol beriladi. Muqobil ta'lim tizimi o'qituvchi va talaba o'rtasidagi ochiq muloqotda amalga oshiriladigan "ishlab chiquvchi" ta'lim strategiyasining taktikasi, texnikasi va usullarini keng qo'llashga qaratilgan, o'rganish o'z-o'zini rivojlantirish uchun sharoitlarni ta'minlaydigan noyob jarayon sifatida tushuniladi. Rivojlanish, o'z-o'zini tarbiyalash. O'qituvchining shaxsiyati va talabaning shaxsiyati bu erda ularni tashkil etish va yakuniy natija uchun teng mas'uliyat bilan ushbu jarayonlarda teng sheriklar pozitsiyasidan harakat qiladi.

Biznes ta'limi - bu madaniyatli tadbirkorlarni shakllantirish, bozor iqtisodiyotini shakllantirishni ta'minlash, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun keng ko'lamli maxsus ta'lim fanlarini o'zida mujassam etgan yangi asosiy ijtimoiy-iqtisodiy

tushuncha; o'z shaxsiy tashabbusiga yo'naltirilgan, o'z salohiyatini samarali ijodiy faoliyatga kiritish orqali, birinchi navbatda, har tomonlama rivojlantirish va rivojlantirish orqali amalga oshirishga qodir va tayyor. Kichik biznesni takomillashtirish ko'p - tuzilmali bozor iqtisodiyotini shakllantirish asosi hisoblanadi.

Zamonaviy sharoitda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash uchun o'qituvchidan ta'lim jarayonida bo'lajak mutaxassisning kasbiy faoliyatini modellashtirish, o'quvchilarning mustaqil va ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etish, muammoli ta'limning faol usullarini o'zlashtirish qobiliyati talab etiladi. O'qitish samaradorligining muhim sharti bu o'quv vazifalarini qo'yish bo'lib, ularning muvaffaqiyati bevosita ijodiy va kognitiv faoliyatning tabiati va rag'batiga bog'liq. Ijtimoiy-iqtisodiy hayotdagi o'zgarishlarga muvofiq ta'lim jarayonining tabiati innovatsion bo'lishi kerak. Bunday ko'nikmalarni shakllantirishda o'qitish metodikasi va darajasi, o'qitishning eng yangi samarali usullaridan foydalanish katta ahamiyatga ega.

O'qituvchi modelining asosini uning pedagogik qobiliyati tashkil qiladi. Ularni amalga oshirish va rivojlantirish kasbiy faoliyatda amalga oshiriladi va pedagogik tajriba bizga texnika va usullarni takomillashtirish, maqsadlarga erishishning yanada samarali usullarini izlash imkonini beradi. Universitet o'qituvchisi ishining o'ziga xos xususiyati shundaki, u doimo ilmiy ish bilan shug'ullanishi kerak, muvaffaqiyat ilmiy daraja, unvon bilan tasdiqlanadi. Bu ijodiy jarayonda u ham shaxsiy manfaatlardan, ham kafedra oldiga qo'yilgan vazifalardan kelib chiqib, talabalarni ilmiy ishlarga jalb etadi. Uning samarali faoliyatining tarkibiy qismlari - pedagogik qobiliyat va malakalarning mavjudligi, yuqori bilim darajasi, ritorik va axborot madaniyati, ilmiy faoliyatga qiziqish, tashkilotchilik qobiliyati, muloqot qobiliyati, axloqiy fazilatlari, tezkorlik, shaxsiy jozibadorlik. O'qituvchining vazifasi - yosh shaxsning moslashuvchan tafakkurini shakllantirish, uning o'zini takomillashtirish va tez o'zgaruvchan turmush sharoitlariga moslashish qobiliyatini rivojlantirish. Buning uchun u turli vaziyatlarda o'rganilgan faoliyat usullaridan foydalanish mexanizmlari haqidagi bilim va umumlashtirilgan tushunchalarni uzatish jarayonida o'quvchilarni faollashtirishga qaratilgan tegishli usullarni o'zlashtirishi kerak. Innovatsiyalar deganda ta'lim mazmuni, ta'lim sifatini nazorat qilish usullari va shakllaridagi o'zgarishlar ham tushunilishi mumkin. Ular amalga oshirish ko'lami bilan emas, balki aniq natijalar bilan baholanishi kerak.

Oliy ta'lim muassasasining o'qituvchisi, birinchi navbatda, o'z faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur shartlar bo'lgan o'ziga xos fazilatlar va malakalarga ega bo'lgan shaxsdir. Ko'pincha malakaning pedagogik komponenti ilmiy jihatdan ikkinchi darajali hisoblanadi. Aksariyat oliy ta'lim o'qituvchilari maxsus tadbirkorlik qobiliyatli pedagogiklar emaslar, bu esa ularga bu sohada yetarli darajada malakali bo'lish va takomillashtirish imkonini bermaydi, shuningdek, o'quv

muammolarini o'qitish usullariga tayanmasdan, intuitiv tarzda hal qilishiga olib keladi²⁶.

Modulli o'qitish - bu mutaxassislarni tayyorlash mazmunining blokli konstruktsiyasi bo'lib, ularning har biri shaxsiy hayotiy tajribasi, ma'lumoti va tadbirkorlik faoliyatining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'z ta'lim mazmuni va uni ishlab chiqish tartibini tanlashda mustaqillikni namoyon qilishi mumkin. Modul aniq belgilangan o'quv maqsadlari, axborot shakli va maqsadlarga erishish uchun uslubiy ko'rsatmalarni o'z ichiga olgan to'liq ma'lumotlar blokidir. Modul - bu fanning o'ziga xos xususiyatlariga yoki fanlar majmuasiga muvofiq taqsimlangan bilimlarning yetarlicha mustaqil, mantiqiy to'liq qismi. Modulli o'qitish bilan o'qituvchi ma'lumot berish va nazorat qilish funksiyalaridan tashqari, maslahatchi va koordinator funksiyalarini ham bajaradi. O'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi munosabatlar keskin o'zgarib bormoqda. Modulli o'qitish bo'yicha ishlarning retrospektiv tahlili modulli o'qitish pedagogik jarayonga faol, faollashtiruvchi, moslashuvchan yondashuvga asoslangan ta'lim yo'nalishi sifatida paydo bo'lganligini ta'kidlashga imkon beradi, bu aniq g'oyani bermaydigan axborot-muloqot o'rganishga muqobildir. Talabaga bilim va ko'nikmalarni aniq amaliyotda qo'llash imkoniyatlari haqida.

Ta'limning faol usullaridan foydalanish, talabalarning tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirishning eng muhim sharti mavjud o'qitish usullarini faol o'qitish usullari foydasiga o'zgartirishdir. Yoqorida ta'kidlaganidek, o'qituvchi tomonidan mavzu asoslarini taqdim etish va keyin talabalar tomonidan aytilgan narsalarni takrorlash orqali materialni taqdim etishning an'anaviy shakllaridan voz kechish kerak. Bunday ta'lim tizimi talabalarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirishga hissa qo'shmasligi, tashabbuskorlik, ijodkorlik, muloqot ko'nikmalari kabi fazilatlarni rivojlantirish uchun sharoit yaratilmaganligi. Aytish kerakki, tadbirkorlarni o'qitishni tashkil etish boshqa ta'lim faoliyati turlaridan sezilarli darajada farq qiladi. Asosiy farq shundaki, o'qitish natijasi o'qitilgan tadbirkorlarning soni emas, balki ularning aniq faoliyatining muvaffaqiyati, ular tomonidan yaratilgan va muvaffaqiyatli faoliyat yuritayotgan kompaniyalar soni, bu ta'lim muassasasi muvaffaqiyatining o'lchovidir va kelajakda uning barqaror mavjudligidadir. Bu maqsadga erishish uchun ham ta'lim jarayonini tashkil etish, ham qo'shimcha ta'lim muassasasi oldidagi vazifalarga yangicha qarash kerak²⁷. Ta'lim tizimini rivojlantirishning hozirgi tendentsiyalaridan biri bu axborot-kommunikatsiya ta'limidan modellashtirishga o'tish bo'lib²⁸, bu tadbirkorning kasbiy faoliyatini uning ta'lim tizimida etarli darajada aks ettirish va talabani uning eng yaqin professional rivojlanish zonasiga yo'naltirish imkonini beradi.

²⁶ Управление персоналом организации: отбор и оценка при найме, аттестация: Учебное пособие для студентов вузов. - 2 изд-е., перераб. и доп. / А.Я. Кибанов, И.Б. Дуракова - М.: Издательство «Экзамен», 2005 г.С.206.

²⁷ Концепция профильного обучения на старшей ступени общего образования [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ed.gov.ru/ob-edu/noc/rub/groun/konsep.doc>.

²⁸ Развитие предпринимательских качеств учащихся в учреждениях профессионального образования. По материалам международного проекта «Инновации в профессиональном образовании и обучении: предпринимательский подход к подготовке кадров». – СПб, 2003.

Bu tadbirkorning kasbiy faoliyatini tizimli tahlil qilish asosida o'qitish mazmunini, asosiy ta'lim darajasini loyihalashni va uni tadbirkorning o'z oldiga qo'yadigan kasbiy funksiyalari, faoliyati va aniq vazifalariga muvofiq modul va modul birliklarga tuzishni talab qiladi. Bunday o'qitishning asosiy tamoyili modullik tamoyili bo'lib, u o'qitishning mazmuni, tashkiliy shakllari va o'qitish usullari orqali ifodalangan modulli yondashuvni belgilaydi. Ushbu tamoyilga muvofiq, o'qitish alohida "funktSIONAL tugunlar"²⁹ - modullar asosida quriladi. Ta'lim muassasasining ichki muhitini modernizatsiya qilish, boshqaruv yondashuvlarini o'zgartirishni, professor-o'qituvchilar tarkibiga moslashuvchan javobgarlik va vakolatlarni berishni, ularni ta'lim muassasasini yanada rivojlantirish, pedagogik xodimlarning malakasini oshirish bilan bog'liq muammolarni hal qilishga jalb qilishni o'z ichiga olishi kerak.

Shunday qilib, zamonaviy ta'lim o'zida tadbirkorlik va ijodiy tamoyilni amalga oshiradigan, unga o'zini, o'zini topish imkoniyatini beradigan shaxsni shakllantirish sifatida taqdim etiladi. Noyob individuallik, ma'naviyat va ijodiy erkinlikni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Управление персоналом организации: отбор и оценка при найме, аттестация: Учебное пособие для студентов вузов. 2 изд-е., перераб. и доп. / А.Я. Кибанов, И.Б. Дуракова - М.: Издательство «Экзамен», 2005 г.С.206.

2. Развитие предпринимательских качеств учащихся в учреждениях профессионального образования. По материалам международного проекта «Инновации в профессиональном образовании и обучении: предпринимательский подход к подготовке кадров». – СПб, 2003.

3. Концепция профильного обучения на старшей ступени общего образования [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ed.gov.ru/ob-edu/noc/rub/groun/koncept.doc>.

²⁹ Концепция профильного обучения на старшей ступени общего образования [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ed.gov.ru/ob-edu/noc/rub/groun/koncept.doc>.